

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI"
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ISTORIE

REGIMUL COPILULUI ÎN LEGISLAȚIA
ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLELE XIX - XX

TEZĂ DE DOCTORAT
- REZUMAT-

Conducător de doctorat:

PROF. UNIV. DR. IOAN BOLOVAN

Student-doctorand:

MOȚIU DOREL IONEL

2014

CUPRINS

ARGUMENT

SURSE, METODE, EXPLICAȚII

1. COPILUL ȘI FAMILIA – ÎNTRE PROBLEMATIZARE ISTORICĂ ȘI JURIDICĂ. DE LA AUTORITATEA PATERNĂ LA DREPTURILE COPILULUI

1.1.	Istoriografia problemei	11
1.2.	Cuprinderea juridică a noțiunii de familie	18
1.3.	Înțelesul noțiunii de "copil"	22
1.4.	Istoricul drepturilor copilului	24
1.5.	Cuprinderea noțiunii de "autoritate părintească" în legislația românească	26

2. EVOLUȚIA REGLEMENTĂRILOR PRIVIND REGIMUL COPILULUI PÂNĂ LA 1919

2.1.	Evoluții legislative în spațiul românesc intra și extra-carpatic	32
2.2.	Pravilele și corpurile de legi	33
2.3.	Legislația în Transilvania	54
2.3.1.	Patenta imperială nr. 93 din 29 mai 1853.....	63
2.3.2.	Ordonanța împărătească din 3 iunie 1858, pentru tot cuprinsul imperiului despre legitimitatea ori nelegitimitatea pruncilor din căsătoriile nevalide.....	76
2.3.3.	Articolul de lege LIII din 1868 despre relațiile dintre religiile recepte.....	80
2.3.4.	Articolul XX din 1877 pentru regularea afacerilor de tutelă și curatelă.....	82
2.3.5.	Articolul VI din anul 1885 despre modificarea și completarea unor dispoziții ale legii XX din 1877 în privința tutelei și curatelei.....	90
2.3.6.	Legea XXXI din anul 1894 despre dreptul matrimonial.....	92
2.3.7.	Legea XXXII din anul 1894 despre religia copiilor.....	96
2.3.8.	Reacții ale bisericilor din Transilvania la legea din 1894.....	98

2.3.9. Problema copilului în legislația ecleziastică a Bisericilor românești din Transilvania.....	107
2.3.9.1. În Biserica ortodoxă.....	107
2.3.9.2. În Biserica greco-catolică.....	112
2.4. Codul civil de la 1865.....	122
2.4.1. Despre paternitate și filiație în Codul civil de la 1865.....	124
2.5. Alte prevederi legale cu privire la copii elaborate înainte de 1918.....	136
2.6. Reglementarea muncii minorilor.....	138
3. REGLEMENTĂRILE REGIMULUI COPILULUI ÎN PERIOADA 1919 – 1947	
3.1. Constituția de la 1923.....	145
3.1.1. Demararea procesului de elaborare a noii legi fundamentale.....	145
3.1.2. Textul Constituției din 1923.....	155
3.2. Procesul de unificare legislativă.....	159
3.3. Particularități legislative proprii perioadei dictaturilor de dreapta din România.....	162
4. REGLEMENTĂRI PRIVIND REGIMUL COPILULUI ÎNTRE ANII 1947 – 1989	
4.1. Caracteristicile generale ale perioadei.....	167
4.2. Familia în perioada comunistă.....	177
4.3. Raporturile dintre părinți și copii în legislația comunistă.....	179
4.3.1. Codul Familiei.....	182
4.3.1.1. <i>Obligația de întreținere dintre părinți și copii</i>	189
4.3.2. Reglementări legale de după 1954 – până la 1965.....	192
4.3.3. Perioada 1965 – 1989.....	195
5. CONCLUZII	201
BIBLIOGRAFIE.....	215
ANEXA.....	225

Cuvinte cheie: copil, familie, legislație, Stat, Biserică, Transilvania, România, regimul comunist.

ARGUMENT

Problematika regimului copilului așezată în contextul instituției familiei reprezintă o temă de cercetare ce își propune să evidențieze evoluția istorică a statutului copilului, evoluție marcată de reperate legislative. Am ales cele două secole pentru a avea în final o privire de ansamblu asupra evoluției raporturilor juridice dintre părinți și copii până la 1989.

SURSE, ALCĂTUIRE, METODE

Pentru realizarea prezentei lucrări am folosit vechile corpuri de legi, Pravile, Codurile din Țara Românească și Moldova de dinainte de elaborarea Codului Civil la 1864, acesta din urmă, decretele și regulamentele din Transilvania, legile maghiare de dinainte de 1918, Constituțiile emise de Statul român, Codul Familiei, legi și decrete de lege emise începând cu 1948. Documentele de mai sus se găsesc, în general, în Colecții de legi și decrete, unele disponibile în mediul online, altele păstrate în biblioteci, așa încât apelul la documentele de arhivă a intervenit doar când am documentat perioada 1948 – 1989 și am folosit unele documente din Arhiva CC al PCR. Este de menționat, de asemenea, că ne-a preocupat legislația civilă, reglementările în materie penală putând constitui în sine un subiect pentru o lucrare separată. Totuși, acolo unde s-a impus, am făcut trimitere și la codurile penale și de procedură penală (în capitolul III, de exemplu).

CAPITOLUL I

COPILUL ȘI FAMILIA – ÎNTRE PROBLEMATIZARE ISTORICĂ ȘI JURIDICĂ. DE LA AUTORITATEA PATERNĂ LA DREPTURILE COPILULUI

În Capitolul 1, pe lângă clasică introducere în istoriografia problemei, ne-am ocupat de explicarea unor noțiuni și expresii juridice de a căror înțelegere depindea întreaga construcție istoriografică. Am explicat, în primul rând, cuprinderea juridică a noțiunii de familie, arătând că există, în unele situații, deosebiri substanțiale între familia definită istoric sau sociologic și familia definită și înțeleasă în sens juridic (drept grupul de persoane între care există drepturi și obligații care izvorăsc din căsătorie - rudenie, precum și alte raporturi asimilate relațiilor de familie. Am

exemplificat diferențele amintite, precum situația de divorț, care pune capăt familiei, sociologic vorbind, dar din punct de vedere juridic unele drepturi și obligații continuă să se manifeste.

Am arătat, de asemenea, că în unele cazuri, raporturile juridice de familie există în afara familiei considerată din punct de vedere sociologic; de exemplu, dacă frații se căsătoresc și fiecare își formează propria familie, ei continuă să fie legați prin raporturi de familie juridice deși aparțin, sociologic vorbind, unor familii diferite.

Am explicat, apoi, noțiunea de ”copil” care la români a avut un înțeles juridic general, ce exprima starea persoanei fizice care n-a atins încă vârsta majoratului, și un înțeles particular, ce se aplica fiecărei vârste, exprimând legătura de filiație cu ajutorul lui. Ni s-a părut edificator să alcătuim și un scurt istoric al ideii de drepturi ale copilului, dat fiind că parcursul legislativ arată limpede o evoluție de la autoritatea părintească (a tatălui) la ”cel mai bun interes al copilului”. În fine, tot în cadrul acestui prim capitol, am ales să urmărim modificările noțiunii de ”autoritate părintească” în funcție de interpretarea și conținutul căreia putem, de fapt, să tragem concluziile necesare referitoare la modificarea în timp a raporturilor dintre părinți și copii. Autoritatea părintească, în fapt puterea părinților asupra copiilor lor, este ”firul roșu” al construcției noastre; definită autoritate părintească la 1865, devine ”octrotire părintească” la 1954 și ”responsabilitate părintească” în toate documentele internaționale. Am explicat care sunt mecanismele prin care se ajunge de la autoritate la responsabilitate în relația cu copii (vom vedea, Codul Civil de la 1865 permitea părintelui să ceară arestarea copilului său în caz de nesupunere, Codul Familiei interpune autoritatea tutelară în familie iar Noul Cod Civil, asupra căruia ne-am oprit doar în treacăt pentru a exemplifica modificările de data recentă, se referă la ”drepturi și îndatoriri”).

CAPITOLUL II

EVOLUȚIA REGLEMENTĂRIILOR PRIVIND REGIMUL COPILULUI PÂNĂ LA 1919

Capitolul II este dedicat reglementărilor regimului copilului până la 1918, de o parte și de alta a Carpaților. Este un capitol de mare întindere în economia lucrării, dată fiind istoria distinctă a spațiului românesc până la 1918. Prima etapă a dreptului românesc a fost cea consuetudinară, începând cu formarea poporului român și durând până la apariția primelor pravile, la începutul

secolului al XVII-lea. Vechiul drept românesc, inclusiv regimul juridic al copilului, a avut particularitățile unei ordini izvorâte din necesitățile condițiilor de viață proprii poporului român, particularități clădite pe fondul străvechi al unui sentiment de dreptate și al unei conștiințe social – juridice formate mai ales în spiritul dreptului român (principiul rezistenței în drept, principiul utilizării mijloacelor judiciare pentru punerea în valoare a unui drept, principiul probelor raționale și absența totală a probelor primitive etc.).

Folclorul literar, cuprinzând și preocupări în legătură cu condiția juridică a copilului, a devenit un teren de cercetare necesar cunoașterii etapei dreptului nescris, în vechiul drept românesc o parte a folclorului literar alcătuind „primele încercări de legislație”.

Literatura populară cu conținut juridic ni se pare deosebit de semnificativă pentru viața și cultura juridică românească în prima ei etapă, aceea a dreptului nescris. Deși aceste izvoare alcătuiesc un material cu o valoare științifică relativă pentru cercetarea istoriei dreptului, ele au fost un punct de plecare pentru constituirea normelor juridice de mai târziu.

Despre un statut juridic al copilului la români putem vorbi numai după apariția primelor pravile, care, în articole distincte, ne înlesnesc cunoașterea condiției sale juridice, permite un studiu comparat și au semnificație și în legătură cu unitatea unor reglementări a statutului juridic al copilului în toate țările locuite de români.

Pravilele aveau un caracter de condică, și pentru acest motiv regulile privitoare la copil erau doar enunțate în textul lor, fără să constituie capitole sistematice; datorită elementelor de drept român pătrunse în ele pe cale bizantină și prin includerea regulilor consuetudinare, ele au devenit puternice și durabile monumente juridice.

În secolul XVIII-lea s-a tipărit *Pravilniceasca condică* și *Sobornicescul Hrisov*, iar apoi de la începutul secolului XIX-lea și până la marile coduri au apărut *Manualul lui Andronache Donici*, *Codul Caragea*, *Codul Calimahi/Calmach*. Acestea din urmă conțineau reglementări ce pot constitui un început de statut juridic modern al copilului ce se va dezvolta și mai mult prin apariția codurilor civile moderne.

Un spațiu însemnat a fost alocat Codului Civil de 1865, cel care avea să fie extins și în Transilvania prin unirea legislativă și care va deveni, astfel, baza juridică a vieții de familie, cu modificări ulterioare, până aproape de zilele noastre. Ne-au interesat, în mod deosebit, aspectele referitoare la filiație și paternitate.

În privința Transilvaniei, am trecut în revistă o serie de legi și Decrete din secolul al XVIII-lea, patentele imperiale cele mai importante, articolele de lege referitoare la tutelă și curatelă, legile referitoare la dreptul matrimonial sau la religia copiilor. Am alocat spațiu și problemei copilului în legislația ecleziastică a bisericilor românești din Ardeal.

Tot în cadrul acestui capitol am trecut în revistă reglementările referitoare la munca copiilor, și o serie de hotărâri - cum ar fi reglementarea dreptului la pensie – apărute înainte de 1918.

CAPITOLUL III

REGLEMENTĂRILE REGIMULUI COPILULUI ÎN PERIOADA 1919 – 1947

Capitolul III se ocupă de reglementările regimului copilului în perioada 1919 – 1947. Acest capitol este de întindere mai redusă, dată fiind prezența aproape nesemnificativă a copilului în reglementările din această perioadă. Am urmărit procesul de unificare legislativă, prevederile Constituției din 1923, particularităților regimului de dreapta. Codul penal din 1937 includea toate reglementările privitoare la delinquența juvenilă, Codul stabilind numai două trepte de culpabilitate și responsabilitate a minorului. Copilul de până la paisprezece ani se afla în stare de neculpabilitate, ca o prezumție iuris et de iure; adolescentul între paisprezece și nouăsprezece ani avea o culpabilitate eventuală condiționată de discernământ, iar după nouăsprezece ani tânărul era major în ceea ce privește responsabilitatea penală. În sensul legii, copilul era minorul până la paisprezece și nouăsprezece ani. Constatăm că nici legiuitorul din 1937 nu mai distingea perioada „cruda copilăriei” sau a primei vârste până la șapte ani de perioada între șapte ani și paisprezece ani, unificarea celor două trepte de copil și tânăr – existente în legiurile precedente - făcând posibilă aplicarea unor măsuri educative preventive și copilului și adolescentului delinquent considerat fără discernământ.

Legea din 20 aprilie 1932 – potrivit căreia a fost enunțat principiul potrivit căruia căsătoria nu restrânge capacitatea femeii de a-și exercita drepturile civile, abrogând sau modificând anumite dispoziții ale Codului civil, a lăsat totuși, să subziste alte dispoziții, incompatibile cu principiul amintit precum și dispozițiile referitoare la puterea maritală, interzicerea de a aduce atingere prin convenții matrimoniale la drepturile soțului în calitatea sa de „șef de familie” și de „șef de asociație conjugală”, incapacitatea femeii măritate sub regimul dotei, proeminența tatălui în exercitarea puterii paterne, condiția juridică de inferioritate a femeii

în ceea ce privește protecția incapacabililor. Ne-am oprit, îndeosebi, asupra politicii de purificare etnică dusă de regimul carlist – oprirea căsătoriilor dintre evrei și românii de sânge, asupra decretului-lege privind stabilirea paternității și recunoașterea copiilor naturali născuți din părinți creștini.

CAPITOLUL IV

REGLEMENTĂRI PRIVIND REGIMUL COPILULUI ÎNTRE ANII 1947 – 1989

Capitolul IV privește evoluția raporturilor părinți-copii–stat în perioada 1947 – 1989. Am trecut în revistă caracteristicile generale ale perioadei, am alocat un spațiu însemnat trăsăturilor familiei în perioada comunistă și am trecut, ulterior, la analiza raporturilor părinți-copii pe baza Codului Familiei de la 1954, cea mai importantă piesă legislativă din această perioadă. Din punct de vedere metodologic, am împărțit perioada în două etape distincte: până la 1965 și între 1965 și 1989.

Prima Constituție a Republicii Populare Române, din 13 aprilie 1948, a consacrat principiul potrivit căruia femeia are drepturi egale cu soțul în toate componentele vieții, principiul de egalitate în materie de îndatoriri ale părinților atât cu privire la copiii din afara căsătoriei cât și cei cu privire la copiii din căsătorie și familie, precum și apărarea, de către stat, a intereselor mamei și copilului minor.

Prevederile Constituțiilor din 13 aprilie 1948 și din 27 septembrie 1952, cele ale Constituției din 21 august 1965, actele normative arătate au condus către elaborarea Codului familiei din 4 ianuarie 1954, pus în vigoare la 1 februarie 1954, republicat în „Buletinul Oficial” din 18 aprilie 1956, în urma anumitor modificări aduse prin Decretul nr. 4 din 4 aprilie 1956. Au urmat apoi o serie de alte acte normative: Decretul nr. 779 din 8 octombrie 1966 a adus anumite completări la articolul 1 din Codul familiei accentuând rolul statului în ce privește protecția căsătoriei și a familiei, precum și apărarea intereselor mamei și copilului; Decretul nr. 680 din 7 octombrie 1969 a modificat articolele 612, 613, 615, 616, 618 și 619 din Codul de procedură civilă referitoare la divorț suprimând termenele de conciliere și reflexie – de un an, chiar de 1 an și jumătate, dacă soții au copii minori; Legea nr. 3 din 28 martie 1970 privind protecția anumitor categorii de minori prevede măsuri de protecție. În spiritul politicii constante a Partidului și a statului de a încuraja maternitatea și de a simula creșterea familiilor numeroase. Decretul nr. 275

din 21 august 1971 ce aduce modificări la Decretul nr. 285 din 10 august 1960, a lărgit sfera beneficiarilor alocației de stat pentru copii (cu aproximativ 500 000 persoane). Pe de altă parte, Decretul nr. 411 din 24 octombrie 1972 a stabilit regimul ajutoarelor acordate mamelor cu mai mulți copii și a acelor care au cel puțin 8 copii.

Pentru că lucrarea este una de istorie, am ales să renunțăm la abrevierile specific juridice, pentru a nu încurca cititorul și a-l trimite mereu la lista de abrevieri, optând pentru redarea integrală a termenilor (articol în loc de art., Codul Familiei, Cod Civil, alineat etc).

CONCLUZII

Ca obiect al cercetării istorice, copilul reprezintă un subiect complex, ce comportă multiple aspecte. Acesta poate fi privit în contextul dinamicii familiale, sau ca membru al unui grup distinct de populație, sau ca membru al societății în ansamblul ei.

În cadrul familiei, copilul are un rol ambivalent. Pe de o parte, din punct de vedere material, existența acestuia presupune o serie de costuri materiale, psihologice și sociale. Pe de altă parte, acesta este privit ca un câștig material și simbolic: copiii pot fi folosiți ca forță de lucru neremunerată; ajunși la vârste mai mari sau la vârsta adultă, aceștia pot fi de un real ajutor material în caz de boală sau bătrânețe; asigură continuitatea familiei, ca nume, tradiție, valori sau patrimoniu; conferă un sentiment al împlinirii personale; oferă afecțiune, un sentiment al apartenenței.

Așa cum s-a putut observa pe întreg parcursul lucrării de față, statutul copilului așa cum este reflectat de legislația românească în perioada studiată reprezintă o problemă complexă: în primul rând, pentru înțelegerea corectă a parcursului juridic înregistrat de această chestiune, a fost necesară o incursiune în epocile anterioare, din motivul evident că multe din prevederile aflate în vigoare în intervalul studiat au fost elaborate cu mult înainte. Apoi, chiar dacă, în acest interval, avem de-a face cu un stat unitar din punct de vedere politic, am fost nevoiți să ținem seama de particularitățile juridice și sociale care au caracterizat multă vreme provinciile istorice românești, ca rezultat al evoluției lor statale diferite. De asemenea, analiza noastră s-a raportat în permanență la schimbările politice și ideologice care au survenit în epoca studiată.

Ca o privire de ansamblu, se poate remarca, în ceea ce privește statutul copilului, o tendință tot mai pronunțată a autorităților de stat de a prelua controlul asupra creșterii acestuia, de a și-l însuși ca „bun” propriu, limitând tot mai mult influența familiei și a factorului religios. Consecințele, pe termen lung, ale unei asemenea perspective, rămân, încă, un subiect deschis discuției și analizei.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare:

Serviciul Județean Bihor a Arhivelor Naționale, *Fond Episcopia ortodoxă română*, dosar 620, II. Arhiva Bisericii Negre, Brașov, T.f. 60. III, S. IV.19.
Arhivele Naționale București, Arhiva C.C. al PCR, Secția organizatorică.

Legi și Decrete de Lege. Carte veche

Apendice la Codicele român cuprinzând toate legile, decretul și regulamentele din 1873 până în aprilie 1875, București, Noua Tipografie a Laboratorilor români, 1875.
Buletinul Oficial, I, nr. 3, 3 ianuarie 1974.
Cod Civil, art.134, 330, 331, 332.
Codul Familiei, 1954,
Constituția Republicii Populare Române 1952, publicată în Buletinul Oficial al Marii Adunari Naționale a Republicii Populare Române, nr. 1 din 27 septembrie 1952.
Constituția Republicii Populare Române, 1948, promulgată prin Decretul nr. 729 din 13 aprilie 1948 și publicată în Monitorul Oficial, partea I, nr. 87 bis din 13 aprilie 1848.
Culegerea a 50 de Decrete ale Mariei Terezia și a lui Iosif al II-lea și ordonanțe guverniale din anii 1777-1785, B.A.R., CRV 730, f.5v.
Decretul 131, 132 și 133 ale MAN, 1954 și Decretul 940 din 7 octombrie 1967, (publicat în Buletinul oficial 110/25 decembrie 1967).
Decretul 104/1968.

Decretul 285/10 august 1960.

Decretul 571/1956.

Decretul imperial privind reglementarea regimului căsătoriilor în Transilvania, Sibiu, 1786, BARCN, CRV 941, art. 58.

Despre orfani și totorii acestora în Köziyazgatási bivóság. Katáskävi bivóság. Ovszágos levéltáv, 1723-1909, Budapesta, 1910, pp. 448-546.

Extract de toate legile, regulamentele, deciziile și instrucțiunile relative la administrația de război și care sunt în vigoare, București, Tipografia Modernă Gr. Luis, 1883, vol. I.

Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 2489/1966.

Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 54/ 1967.

Hotărârea Consiliului de Miniștri, nr. 368/1956 privind organizarea și funcționarea grădinițelor de copii din R.P.R., publicată în Colecția de Hotărâri și Dispoziții ale Consiliului de Miniștri, nr. 13 din 17 martie 1956.

Hotărârea nr. 880 din 1965 privind acordarea de ajutoare materiale în cadrul asigurărilor sociale de stat, în Colecția Legilor, 1965.

Îndreptarea Legii, 1652, București, Ed. Academiei Republicii Populare Române, 1962. Ediție întocmită de Colectivul de Drept Românesc condus de Andrei Rădulescu, gl. 353, zac. 1-4.

Îndreptarea Legii, glava 355, zac. 2: ”Coconii de tot și cu totul se iartă, orice greșale ar greși”

Legea 18 din 27 septembrie 1990, publicată în Monitorul Oficial nr. 109 din 28 septembrie 1990.

Legea 18/1948 pentru modificarea Codului de procedură civilă, în Monitorul Oficial, nr. 35, 12 februarie 1948.

Legea pentru organizarea meseriilor, creditului și asigurărilor muncitorești, București, 1913.

Legi uzuale, 1860-1906

Legiuirea Caragea (1818), București, Ed. Academiei R.P.R, 1955.

Monitorul oficial, Partea I, nr. 300 bis, 30 decembrie 1947.

Monitorul oficial, partea I, nr. 87 bis, 13 aprilie 1948.

Ordonanța Guvernului Transilvaniei din 14 aprilie 1789 prin care se reglementează administrarea averii orfanilor, B.A.R. CRV 891.

Ordonanța Guvernului Transilvaniei, în 3 puncte, pe baza Decretului Aulic din 5 martie 1789, nr. 2590, BAR, Cj, CRV 890. F 5r.

Protocolul Congresului național-bisericesc ordinar al mitropoliei românilor greco-orientali din Ungaria și Transilvania, întrunit la Sibiu, la 1/14 octombrie 1903, Sibiu, 1903.

Protocolul Congresului național-bisericesc ordinar al mitropoliei românilor greco-orientali din Ungaria și Transilvania, întrunit la Sibiu, la 1/14 octombrie 1906, Sibiu, 1907.

Raportul Comitetului Central al P.C.R. cu privire la activitatea Partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea al P.C.R.

Legislație în format electronic:

http://ia600209.us.archive.org/13/items/IndreptareaLegii.PravilaCeaMare1652/IndreptareaLegii.PravilaCeaMare1652_text.pdf.

<http://www.childrenslegalcentre.com/userfiles/Parental%20Responsibility.pdf>

http://studia.law.ubbcluj.ro/articol.php?articollId=525#_edn1

[http://www.lege-online.ro/lr-LEGE-389%20-1943-\(22960\).html](http://www.lege-online.ro/lr-LEGE-389%20-1943-(22960).html).

<http://lege5.ro/Gratuit/g42dsmjq/constitutia-din-1938>

<http://lege5.ro/Gratuit/g42dsmjq/constitutia-din-1938>

[http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-LEGE-2650%20-1940-\(37632\).html](http://www.lege-online.ro/lr-DECRET-LEGE-2650%20-1940-(37632).html)

Lucări generale

Albu Ioan, *Căsătoria în dreptul roman*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1988.

Alexandra Kollontay, *Familia și statul comunist*, București, Ed. Cercul de Editură Socialistă, 1920.

Alexandresco, Dimitrie, *Explicațiune teoretică și practică a Dreptului Civil Român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, Iași, 1885.

Andrei Rădulescu, *Pagini de istoria dreptului românesc*, București, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1970.

Aries Philippe, *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancient Regime*, Paris, Ed. Plon, 1960.

Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, *Rolul și responsabilitățile personalului didactic în protecția și promovarea drepturilor copilului*, București, Ed. Trei, 2006.

- Bacci, Massimo Livi, *Populația în istoria Europei*, Iași, 2003
- Barasch Eugen A., Nestor Ion, Zliberstein Savelly, *Ocrotirea părintească (Drepturile și îndatoririle părinților față de copiii minori)* București, Edit. Științifică, 1960.
- Barasch Eugen., Ionașcu Aurelian, Anca Petre, Economu Virgil, Nestor Ion, Zliberstein Savelly, *Rudenia în dreptul Republicii Socialiste România*, București, Ed. Academiei, 1966.
- Bărbulescu Constantin, Șuta Alina Ioana, Tămaș Oana Mihaela, Ciupală Alin, Popovici Vlad (eds.), *Legislația sanitară din România (1874-1910)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană.
- Beleiu Gheorghe, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, București, Casa de editură și presă "Șansa", 1933.
- Betea Lavinia, *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Iași, Ed. Polirom, 2001.
- Bocșan, Nicolae, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986.
- Bolovan Ioan, Deteșan Daniela, Covaci Diana, Eppel Marius, Holom Crinela (eds.) *Legislația ecleziastică și laică privind familia din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Ed. Centrul de Studii Transilvane, 2009.
- Bolovan, Ioan, Moțiu, Dorel, *Istoria dreptului românesc*, Cluj-Napoca, 1996.
- Bolovan, Sorina Paula, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Cluj-Napoca, 1999
- Brăiloiu C.N., *Legiuirea Caragea*, București, Tipografia Națională a lui Stephan Rassidescu, 1865.
- Brie, Mircea, *Căsătoria în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX- începutul secolului XX). Condiționări exterioare și strategii maritale*, Oradea, 2009.
- Brie, Mircea, *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX- începutul secolului XX)*, Oradea, 2008.
- Buia V., *Alocația de stat pentru copii. Texte legale comentate și adnotate*, București, Ed. Științifică, 1971.
- Buia Vasile, *Alocația de stat pentru copii. Texte legale comentate și adnotate*, București, Ed. Științifică, 1971.
- Buia Vasile, *Alocația de stat pentru copii. Texte legale comentate și adnotate*, București, Ed. Științifică, 1971.

- Burghilea D., Burghilea I., *Legislația familiei*, Iași, Ed. Moldova, 1997.
- Cădere Victor G., *L'conomie planifiée et la famille en droit socialiste roumain*, Paris, Presses Universitaires de France, 1972.
- Cioroianu Adrian, *Pe umerii lui Marx: o introducere în istoria comunismului românesc*, Ed. a II-a, București, Ed. Curtea Veche, 2007.
- Colin, A., Capitant H., *Traite de droit civil*, Paris, Dalloz, 1957.
- Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român, 23-28 decembrie 1955*, București, Ed. de Stat pentru Literatură Politică, 1956.
- Cronț Gheorghe, Flocă Ioan, Georgescu Valentin Al. (coord.), *Istoria dreptului românesc*, vol. II, București, Ed. Academia Republicii Socialiste România, 1980.
- Dan Cătănuș, *A doua destalinizare. Gheorghe Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, București, Ed. Vreamea, 2005.
- Deletant Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghe Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Iași, Ed. Polirom, 2001.
- Diaconovich Corneliu, *Enciclopedia română*, vol. II, Sibiu, Ed. și tiparul W.Krafft, 1898-1904.
- Dumănescu Luminița, *Familia românească în comunism*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012.
- Dumănescu Luminița, *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2006.
- Dumănescu Luminița, *Universul copilăriei la românii din Transilvania*, Cluj-Napoca, Ed. International Book Access, 2008.
- Edroiu Nicolae, Krajcovic Milan, *Rolul Bisericii și al vieții religioase în istoria României și Slovaciei în Contextul Europei Centrale și de Sud-Est*, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2008.
- Filipescu Ion P., *Tratat de dreptul familiei*, ed. a V-a, București, Ed. All Beck, 2001.
- Flocă, Ioan, *Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, București, 1990.
- Frunză Victor, *Istoria Comunismului în România*, București, Ed. EVF, 1999.
- Fucks Rachel G., *Contested Paternity. Constructing Families in Modern France*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2008.
- Gail Kligman, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, Humatitas, 2000.

- Ghețu Ioan Ph., *Suplimentul al III-lea la Codicele de Ședință al României cuprinzând toate legile, regulamentele și decretele de la 1 iunie 1900-la 1 ianuarie 1905*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Goble”, 1905.
- Giurescu Constantin, *Legiuirea lui Caragea: un anteproiect necunoscut*, București, Ed. Mercur și Institut de Arte Grafice, 1923.
- Guțan Manuel, *Istoria dreptului românesc*, ediția a II-a revizuită și adăugită, București, Ed. Hamangiu, 2008.
- Hamangiu Constantin, *Tratat de drept civil român*, ediție îngrijită de I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, vol. I, București, Ed. All, 1996.
- Hobbes Thomas, *Despre om și societate*, București, Ed. All, 2011.
- Ionașcu Traian, „Deplina capacitate civilă a femeii măritate și mandatul tacit domestic”, în *Justiția nouă*, nr.5-6, 1948.
- Ionașcu Traian, Christian Iosif, Eliescu Mihail, Economu Virgil, Eminescu Yolanda, Eremia Maria Ioana, Georgescu Valentin, Rucăreanu Ion, *Căsătoria în dreptul R.P.P.*, București, Ed. Academiei, 1964.
- Ionescu-Gură Nicoleta, *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist: dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu*, București, Ed. Corint, 2010.
- Ionescu-Gură Nicoleta, *Stalinizarea României: Republica Populară Română: 1948-1950: transformări instituționale*, București, Ed. Bic All, 2005.
- Kivu A.C., *Colecțiunea generală a legilor României, anul 1906*, București, Ed. Institutului de Arte Grafice și Editură Minerva, 1908.
- Liviu P. Marcu, *Istoria dreptului românesc*, București, Ed. Lumina Lex, 1997.
- Luțescu George N, *Pensia de întreținere în caz de divorț*, București, Ed. Științifică, 1958.
- Marin Manuela, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, 1965 – 1989*. Alba-Iulia, Editura Altip, 2008.
- Micu V. Emanoil, *Copiii naturali*, Buzău, Imprimeria Al. Georgescu, 1904.
- Molcuț Emil, Oancea Dan, *Drept roman*, București, Casa de editură ”Șansa”, 1997.
- Nagler Thomas, *Așezarea sașilor din Transilvania*, București, Ed. Vriterian, 1992.
- Nicoară Toader, *Introducere în istoria mentalităților colective*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998.

- Nicolaescu Vasile, Hențea Toma, Popescu Emilian, *Autoritatea tutelară*, București, Ed. Științifică, 1965.
- Onișor Victor, *Istoria dreptului român: pentru anul I al facultății de drept, curs de licență*, Cluj, Tipografia „Libertatea”, 1921.
- Păcurariu, Mircea, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, 1986.
- Păpureanu Mihaela, *Noul Cod Civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență*, București, Ed. Hamangiu, 2012.
- Popescu Tudor R, *Dreptul familiei*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1965.
- Protopopescu Emmanuel, *Noul dicționar portativ*, București, Librăria Editoare G. Ioanide.
- Rădulescu Andrei, *Codul Calimach*, București, Ed. Academiei Populare Române, 1958.
- Rizeanu Dumitru, Protopopescu Dumitru, *Raporturile patrimoniale dintre soți în lumina Codului familiei*, București, Ed. Științifică, 1959.
- Shorter Edward, *Making of the modern family*, New York, Ed. basic Books, 1975.
- Stearns Peter, *Childhood in World History. Treme în World History*, ed. a II-a, New Zork, London, Ed. Taylor& Francis, 2010.
- Sutschek Felix, *Statutele municipale ale sașilor din Transilvania*, Sibiu, s.n., 1997.
- Thornton Arland, Axinn William, Xie Yu, *Marriage and Cohabitation*, Chicago, University ofChicago Press, 2007.
- Vasile Liliana Andreea, *Să nu audă lumea. Familia românească în Vechiul Regat*, București, Ed. Tritonic, 2009.
- Verdery Katherine, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Iași, Ed. Institutul European, 2002.
- Voinea Maria, *Sociologia familiei*, București, Ed. Universității din București, 1993.

Studii și articole

- “Timpul femeii și femeia timpului nostru”, (Victor Bârlădeanu), în *Scânteia*, anul XXXIX, nr. 8354, marți, 3 martie, 1970, p. 1.
- Bacaci Alexandru, “Obligația de întreținere dintre părinți și copii”, în *Revista Română de Drept*, nr. 10, 1987.
- Barasch Eugen A., “Obligația de întreținere a părinților față de copilul lor minor”, în *J.N.*, nr. 2, 1956.

- Boilă, Romul, *Principiile Constituției noi*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, p. 542-553.
- Bolovan, Ioan, Eppel, Marius, *Churches and interfaith marriages in Transylvania: from 1895 to the present*, în vol. *Intermarriage throughout History*, eds. Luminița Dumănescu, Daniela Mârza, Marius Eppel, Cambridge Scholars Publishing, 2014, pp. 272-273.
- Bolovan, Sorina Paula, Bolovan, Ioan, *Căsătoriile mixte în Transilvania la sfârșitul epocii moderne. Considerații demografice*, în vol. *Căsătorii mixte în Transilvania, secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, coordonatori Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Arad, 2005, pp. 96-97.
- Botez, Calypso C., *Drepturile femeii în Constituția viitoare*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, pp. 124-140.
- Brătianu, Vintilă I., *Nevoile statului modern și Constituția României Mari*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, pp. 58-72.
- Brunet, Guy, Bideau, Alain, Gerbe, Marie-Nolwenn, *Vers une insertion sociale? Le Mariage des enfants abandonnés à Lyon au XIX-e siècle*, în *Annales de démographie historique*, 2002, nr. 1, pp. 161-232.
- Cândea, Romulus Cândea, *Organizarea bisericească în Constituție*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, pp. 477-495.
- Cârja, Cecilia, Cârja, Ion, *Biserica română unită și dezbaterile asupra legislației matrimoniale în Austro-Ungaria (a doua jumătate a sec. al XIX-lea)*, în vol. *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI)*, editori: Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2007, p. 151.
- Carp, Radu, Stanomir, Ioan, Vlad, Laurențiu, *De la „pravilă” la „constituție”. O istorie a începuturilor constituționale românești*, București, 2002, pp. 16-17; 20-21.
- Chițu Aurora Livia, ”Statutul juridic al copilului în Vechiu Regat”, în *9 Ipostaze ale copilăriei românești. Istorii cu și despre copii de ieri și de azi*, coordonator Luminița Dumănescu, International Book Access 2009, pp. 63-90.
- Djuvara, Mircea, *Puterea legiuitoare*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, pp. 148-167.
- Dumănescu, Luminița, *Copiii Transilvaniei: număr și pondere între două limite cronologice: 1857-1910*, în vol. *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI)*,

- editori: Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2007, pp. 340-341.
- Filipescu Ion P., „Unele probleme pe care le ridică reglementarea obligației legale de întreținere a părinților față de copiii lor minori”, în *J.N.*, nr. 8, 1966.
- George Nedelcu, „Femeia si lumea in care trăim”, în *Curierul Judiciar*, nr. 15, 21 aprilie 1929.
- Gusti, Dimitrie, *Cuvânt de deschidere*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, pp. 20-21.
- Ionașco Traian, „La filiation illegitime en droit roumain”, în *Annales de l’Institut de recherches juridiques, politiques et sociales de la Faculte de Droit, des Sciences Politiques de Strasbourg*, vol. XXIII (Travaux de l’Institut de Droit Compare. Centre des Etudes juridiques allemandes. Actes du Colloque du 23-24 avril 1972).
- Iorga, Nicolae, *Istoricul Constituției românești*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, p. 25.
- Mason Mary Ann, „Children s Rights” în *Encyclopedia of Children and Childhood. In History and Society*, ed. Paula S Fass, MacMillan Reference, USA, 2003.
- Michaud Stephane, „Femeia”, în *Omul romantic*, coord. Furet Francois, București, Ed. Polirom, 2000.
- Nesselrode Carol, „Patronajul și preoțimea”, în *Vestitorul*, nr. 3, 1 februarie 1929, Oradea, Ed. Broșura Ligii Bunătății, 1928.
- Nesselrode Carol, *Legea despre instanța adolescentilor cu datele statistice despre activitatea instanței adolescentilor din Oradea de la 1 ianuarie 1914 până la 15 septembrie 1928*, Oradea, 1928.
- Neven, Muriel, Oris, Michel, *Contrôle religieux, contrôle social: la fécondité dans l’Est de la Belgique dans la seconde moitié du XIX-e siècle*, în *Annales de démographie historique*, 2003, nr. 2, pp. 5-31.
- Nicoleta Roman, „Copilul și familia în Valahia primei jumătăți a secolului al XIX-lea”, în *9 Ipostaze ale copilăriei românești. Istoriei cu și despre copii de ieri și de azi*, Luminița Dumănescu (coord.), International Book Access 2009, pp. 91-113.
- Nistor, I., *Învățământul în viitoarea Constituție*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, p. 525-531.

- Oprișan C., "Propunere de lege ferenda în legătură cu dreptul al întreținerii al copiilor majori aflați în continuarea studiilor", în *Revista Română de Drept*, nr. 11, 1970.
- Pătulea V., "Acordarea alocației de stat pentru copilul din afara căsătoriei sau înfiat", în *Revista Română de Drept*, nr.7, 1996.
- Poulin Bowen Anne, „Illegitimacy and family privacy: a note of maternal cooperation in paternity suits”, în *Northwestern University Law Review*, 1975-1976, vol. 70, nr. 6.
- Praz, Anne-Françoise, *Politique conservatrice et retard catholique dans la baisse de la fécondité: l'exemple du canton de Fribourg en Suisse (1860-1930)*, în *Annales de démographie historique*, 2003, nr. 2, pp. 34-45.
- Rădulescu Andrei, "Izvoarele dreptului civil" în *Pagini de istoria dreptului românesc*, București, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1970.
- Rădulescu, Andrei Rădulescu, *Puterea judecătorească*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, pp. 283-302.
- Rusu D., Zira C., „Validitatea consimțământului părintelui, minor la înfierea copilului minor din afara căsătoriei”, în *Revista Română de Drept*, 1998, nr. 8.
- Schrumpf Ellen, "Child labor in the West", în *Encyclopedia of children and childhood*, ed. Paula S. Fass, vol. I, Ed. Thomson Gale, 2003.
- Stan Lavinia, "România: în umbrele trecutului", în Sabrina P. Ramet, *Central and Southeastern European Politics since 1989*, Cambridge University Press, 2010.
- Ștefănescu, Barbu, *Ioan și Maria, Gheorghe și Floare sau despre numele la botez la Săcal (Ungaria) (1874-1923)*, în vol. *În căutarea fericirii. Viața familială în spațiul românesc în sec. XVIII-XX*, editori: Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela deteșan, Marius Eppel, Elena Crinela Holom, Cluj-Napoca, 2010, pp. 215-237.
- Turianu Corneliu, "Obligația părinților de a-și întreține copilul devenit major și aflat în continuare de studii", în *Dreptul*, nr. 7, 1992.
- Vasilescu Paul, "Tradiția irosită: Regimurile matrioniale din Vechiul Cod Civil" în *Studia Universitas Babes-Bolyai, Jurisprudentia*, 2012, nr. 4.
- Virag, Paula, *Aspecte privind evoluția ilegitimității în Țara oașului între 1854-1904*, în vol. *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei (secolele XVIII-XX)*, coord. Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2003, p. 306.

Xenopol, D., *Dreptul de vot și reprezentarea minorităților*, în vol. *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, 1990, pp. 213-214.